

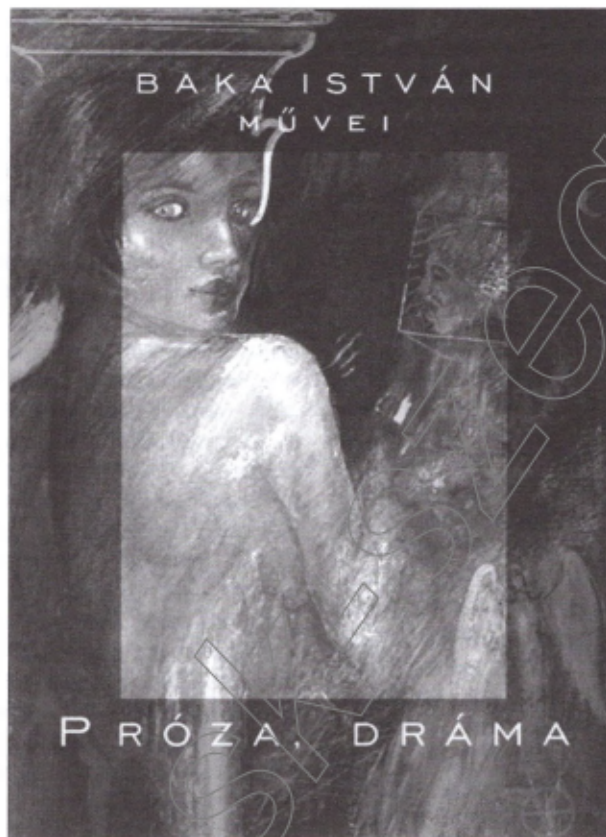
A kincstár bővülése

Új kötet a Baka-művek sorozatból

A tizedik évfordulóra időzítve jelent meg a Baka István Művei életműkiadás második kötete, a Próza, dráma. 1995. szeptember 20-án délelőtt távozott el az égi szerkesztőségbe Baka István – 2005. szeptember 22-én csütörtökön este a Grand Caféban mutatta be a szöveggondozó Bombitz Attila a Tiszatáj könyvek kiadójával, Olasz Sándor főszerkesztővel beszélgetve a külső megjelenésében is igényes kötetet. Igényes formátumú könyvről van szó, s remélem, hogy még vannak, sőt lesznek, akiknek számít: hogyan néz ki a könyv! A külső borító a festőbarát, Pataki Ferenc képének felhasználásával készült, A korinthuszi mennyasszony István egyik drámájával áll kapcsolatban. A keménykötés szürkesége utal a kötetbe sorolt alkotások alaphangulatára, az őszre, a költőre – de bennem fölidézi Kölcsey Ferenc egyik szentimentális-romantikus kifejezését is, a „sötéttisztát”. Ebbe a szürkébe villannak majd bele a sorsok, világosulnak meg vagy éppen válnak kivehetetlenné az életdöntések.

A szöveggondozó Bombitz Attila kevesebb döntésre kényszerült, mint a Versek esetében. Példamutató bátorsággal oldotta meg a korábbi kötetközlésekből (Szekeşzárdi mise, A kishű és a vámpírok, Beavatások) kimaradt szöveg közlését. A szerzői intenciót követve vagy megérezve megtartotta az első címet: A Város és az Idegen, és eléje kapcsolta a költő Transzcendens etűd (Tiszatáj, 1979/12.) című versét, amely kimaradt az első kötetből (Versek). Döntését a Beavatások koncepciója alapozta meg: Baka ott következetesen egy-(két) verset vezetett felbe az epikus témát. A cikluskompozíció analógiája tehát működésbe lépett – így lesz az életműkiadás valóban a szerzőt idéző, a szerzőhöz méltó. Mondom ezt akkor is, ha tudom: költői ciklust alkotni csak a szerzőnek van joga – de Bombitz Attila megteheti, megtehetette ezt!

Ugyanakkor a Beavatásoknak nemcsak „formáló”, hanem „deformáló” hatásáról is beszélhetünk. Az igaz, hogy a Beavatások „eredeti, vers és elbeszélés dialógusára építő, ciklusos” szerkezete feltétlenül felhasználható volt, ám ezért még nem kell a novellát elbeszéléssé ütni. Bombitz többször is említi: „első

prózaí írását, az eredetileg A Város és az Idegen, később pedig a Transzcendens etűd címet viselő elbeszélést”, „kimaradt elbeszélést”, „első elbeszélést”, „vers és elbeszélés”. A novella novella marad akkor is, ha megpróbáljuk „átminősíteni”. S még egy apróság: elfogadható, hogy a szöveggondozó a megtalált/kimaradt vers elrendelésével megmarad az első címváltozatnál. Ám ekkor is választ kellene adni arra a filológiai kérdésre: miért az első változatot (Kortárs 1979/3.) tekinti alapszövegnek, amikor a szabály a szerző életében utoljára látott-elfogadott szöveghez rendeli a kiadót? Ez az utolsó szövegkiadás cím szerint szerepel ugyan az adattárban (Transzcendens etűd), de

megindokolhatta volna a második, a Szekeşzárdi mise 1984-es változatának elhagyását. Reméljük, lesz-e része a Baka István Művei sorozatnak egy részletes bibliográfia is, de addig is a közölt szövegek teljes adatait várjuk.

Hasonló problémáink vannak a drámaszövegekkel. A völgy felett lebegő lány drámának ugyan dráma, de a műfaját a szerző is megadta: „oratorikus játék”. (A Szekeşzárdi mise 1984-es fülszövegében „mesejáték”-ként szerepelt.) Ilyen lehetett a korai alkotásokból ma már hozzáférhetetlen Eroica („írtam egy verses játékot is Eroica címmel” – Solymár Imre: Baka István diákkora... Új Dunatáj 1996/2.), vagy a hasonlóképpen lappangó Che, illetve az Archibald, a köevő. Lehetséges, hogy a szerző nem tartotta meg zsenyéi kéziratait, de többől színpadi előadás készült, s a szereplői példányok talán nem veszték el. A korinthuszi mennyasszony műfaja szomorújáték – ez az információ több, mint a „dráma”.

Az igazi nagy gondot az okozza, hogy nemcsak a zsenyéi hiányoznak (vagy a töredékek: gyaníthatóan valami drámakezdeménynek kellene lennie az Én, Thészeusz háterében is), hanem a hangjátékok is, s azok teljesen. Bombitz Attila álláspontja elfogadható: „a hangjátékok autentikus forrásának nem a szövegeket, hanem az elkészült, s a Baka által is jóváhagyott, sőt szereplőként is jegyzet hanganyagokat, magukat a hangjátékokat pedig Baka István, Lang János és Marik István közös produktumának tekintjük.”

Úgy vélem azonban, hogy ehhez is meg lehetett volna adni az adatokat, hátha a rádió archívumában így gyorsabban utána kereshetnek a Baka-hívek. A korinthoszi menyasszony hangjátékváltozatára nincs pontos adatom, csak tudom, hogy a rádióban elhangzott darab jelentősen különbözik a megjelent szövegtől is, a színházban előadottól is. Az Isten a városban avagy a Csodaszarvas pusztulása „brehm-dráma” hangokra a szegedi Körzeti Rádióban hangzott el először, 1995.04.17-én. Ezen adatok nélkül úgy tűnik, hogy a hangjátékok nem lesznek hozzáférhetőek!

A hangjátékok elhagyása komoly hiányossága a kötetnek (a tárcák megtalálhatóak a sajtóban vagy a posztumusz Bombitz-kötetben, de a hangjátékok ugyan hol). Talán megérte volna az éterből rögzített szöveget kinyomtatni – igaz, a központosítás hitelessége kérdéses (bár nem kritikai kiadásról van szó; ezt a jegyzetek mennyisége, illetve az utószó tömörsége is bizonyítja). Hogy esetleg társszerzőnek föltüntetjük a két rádióst, kisebb veszteség, mint a szöveghiány.

A Baka-próza terjedeleme nézve kisebb, mint a lírai életmű. Még akkor is, ha a tárcákat is szépirodalmi epikus műfajnak tekintjük (így is tanultam annak idején az egyetemen, hogy tárcanovella). Kár, hogy a kiadó ezeket a tárcákat kiemelte a Próza, dráma gyűjteményből! Félő, hogy úgy járnak Baka István írásai, mint a tárcakötet (Baka István: Az idő térképelei Válogatta és a sajtó alá rendezte Bombitz Attila Jelenkor Kiadó Pécs, 1999.) kiadásakor: egyeseket minden indoklás nélkül kihagytak, még a bibliográfiából is. Pedig éppen a műfaji-terjedelmi kööttség tette a legjobbat a prózaíró költővel; a Kosztolányi kívánta tömörség érvényesülése kihagyatta a lírizáló részleteket (olvassuk csak el például az Én, Thészeusz betétversét (215-217.o.)! Nem arról van szó, hogy rossz, csak nem illik ide.

Baka prózája csak látszólag a költő prózája. Valójában elhagyhatatlan része az életműnek! Itt, ezekben az epikus alkotásokban fogalmazódik meg, tárul elénk a Baka István teremtette világ mitológiája és apokalipszise, ezekben a novellákban, elbeszélésekben, kisregényekben az életélmények versekben kivehetetlenül bonyolult szöveve szálaire szedhető szét. Segítségükkel megérthetjük a lírai opusokat éppúgy, mint a drámai alkotásokat, az esszéket és a tanulmányokat ugyanúgy, akár ránk maradt interjúit, megnyilatkozásait. Talán ezért is lett volna szerencsésebb egybegyűjteni minden epikus műfajú írását!

Még valamit Baka epikájáról. Föltűnik az olvasónak, hogy a közölt alkotások s a hozzájuk rendelt versek mindegyike a szekszárdi nagytájhoz kapcsolható. Ez nehézséget jelentene az alföldi olvasónak. Ám éppen mi, szegediek vagyunk arra a bizonyíték, hogy az alkotó Baka képes volt az elleshetetlen „kis trükkre”: úgy tudott szekszárdi lenni, hogy a normális Baka-olvasóban soha nem támad fel a Szekszárd-élmény hiányából következő szorongás. Voltam már párszor Szekszárdon, a Baka-művek megismerése előtt is, azóta is. Am ha István valamelyik művét olvasom, soha nem támad fel bennem a vágy, hogy térképpel, albumból, helyszínen azonosítsam a bennem élő térsíkok metszéspontján, bár csak virtuálisan létező várost és

vidékét. El tudom helyezni a Kárpát-medence ismert tájain – s ez nekem elég. Lehet, hogy lesz majd egyszer Baka-turizmus is; a Baka Múzeum már áll hozzá, még a síremlék. Emléktáblák még kellenének: itt élt és alkotott, itt tanult, itt tanított stb. Persze, jó érzés ráismerni a létező valóságdarabokra...

Az általunk ismert Baka-drámák sajátos világának egyik meghatározó vonása, hogy epikus műből sarjadtak. Már a Kőevő is – legújabb is erre lehet következtetni Hanák Ottó visszaemlékezéséből: „A mi végtelen meséink is ilyenek voltak – félig-meddig komolyak, de a végén képtelen logikai bukfenccel, amit aztán a mesét (folytatónak kellett kibogozni.” A másik sajátos Baka-jegy a költői stilizáltság lesz: olyan erős lírai szövegek jelennek meg helyenként a darabokban, amelyek szeljesztik a drámai műnem kereteit. Talán azért (a korinthoszi menyasszony a legjobb elkészült műve, mert ebben sikerült leghátrébb szorítania az alanyi költőt. (S a hangjáték-változat azért jobb, mert sikerült még feszítettebbé, még pörgőbbé, még vágottabbá változtatni.) Pedig Istvánnak volt érzéke a jeleneteléshez, a drámai műfajokkal tudatosan bánt, a dramaturgia fogásai sem voltak ismeretlenek számára. Elgondolkodtató, hogy Darvasi László barátja az 1990-es évek elején írja közönséget teremtő drámai műveit, hangjátékait, többnyire korábban megjelent és sikeres epikus műveiből!

Baka István darabjain érződik az egzisztencialista létszemlélet hatása. Hősei ajándékba kapnak döntéshelyzeteket, hogy kijavítsák a korábbi rosszat, de a jó döntés jó következményeiről egyedül A völgy felett lebegő lány Idegenje tudósít. Talán ilyen lett volna az Isten a városban... fiújának sorsa is. Sajnos, a negyvenhét év nem volt elég arra, hogy dramatizálja a Szekszárdi misét (azóta megfilmesítették) és a Margitot. Lehet, hogy az Én, Thészeusz terve már megszületett? Amikor szóba került egyik látogatásomkor, akkor elterelte a szót. Érdemes lenne újra a közönségre bízni a szavazást: színpadon, televízióban és rádióban játszani kellene a Baka-darabokat!

A kötet szerkesztői Bombitz Attila és társai (kötetver Annus Gábor, nyomdai munkálatok Kinyik Erika) alapos munkát végeztek: szinte bizonyossággal állíthatom, hogy nincs hiba a szedésben. Köszönet Baka István örököseinek, hogy a szerkesztő és a kiadó segítségére voltak. A kötet megjelenését támogatta a NKÖM, a NKA, a Baka István Alapítvány a Csongrád Megye Önkormányzataiért Alapítvány, s persze a kiadó, a Tiszatáj Alapítvány. Reméljük, hogy „benne lesznek” az életműkiadás további kötetekben is!

Olyan kötetrel van dolgunk, olvasóknak és Baka-hívóknak, amely kérdéseket vet fel: merre tovább, hogyan tovább? Sajnos, ezeknek megválaszolása már nem Istvánra vár. Maradnak a befogadók, az értelmezők – s ők, hisszük, egyre többen lesznek. Várjuk az újabb köteteket, s reméljük, egyre kevesebb hiányossággal adják közre Baka István alkotásait, gondolatait.

(Baka István Művei. Próza, Dráma. A szöveget gondozta és az utószót írta: Bombitz Attila., Szeged, 2005. Tiszatáj könyvek. 337 o. 2800 Ft)

Árpás Károly